

Література:

1. Цивільний кодекс України. С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2023. 380 с.
2. Про дорожній рух. Закон України від 30 червня 1993 року № 3353-ХІІ (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>.
3. Постанова Верховного Суду від 30 жовтня 2019 року у справі № 683/2694/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85354738>.
4. Постанова Верховного Суду від 30 червня 2022 року у справі № 601/1936/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105078563>.
5. Постанова Верховного Суду від 26 липня 2023 року у справі № 166/718/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112609373>.
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 квітня 2023 року у справі № 911/1278/20. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110208958>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо моменту виникнення права власності на транспортний засіб. Проект Закону України від 17 липня 2023 року. № 9498. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42319>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-372-9-17>

**EXPERTISE AS A MEANS OF PROOF IN CIVIL PROCEEDINGS
OR A WAY TO DELAY COURT PROCEEDINGS**

**ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ
В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЧИ СПОСІБ ЗАТЯГУВАННЯ
СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Minchenko R. M.

*Doctor of Law, Professor, Honoured
Lawyer of Ukraine, Attorney,
Head of NGO "Legal Dimension"
Odesa, Ukraine*

Мінченко Р. М.

*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
адвокат,
Голова ГО «Правовий вимір»
м. Одеса, Україна*

Відповідно до ст. 129 Конституції України, суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права. Серед основних засад українського судочинства, які слугують підґрунтям для

вчинення судом правосуддя взагалі і в цивільному судочинстві зокрема, є принцип змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (п. 3 ст. 129 Конституції України). Зазначений принцип здійснення правосуддя знайшов своє відображення в п. 2 ст. 9 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», де вказано, що суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у використанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом.

Особливе значення і вагу зазначений принцип здійснення правосуддя має для вирішення судом справ, які стосуються того кола правовідносин, до якого застосовується правило так званої презумпції винуватості, де саме на учасників судового спору, здебільшого на сторони судового процесу, покладається обов'язок доказати свою правоту і неправоту протилежної сторони. Саме тому до основних принципів здійснення цивільного судочинства, законодавець відніс принципи змагальності сторін, де кожна сторона, зокрема, повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ст. 12 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), і принцип диспозитивності цивільного судочинства, відповідно до якого суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, в межах заявлених вимог і на підставі доказів, наданих учасниками справи або витребуваних судом, коли у передбачених ЦПК випадках збирання доказів в цивільних справах не є обов'язком суду (п.п. 1, 2 ст. 13 ЦПК).

Так як переважна більшість справ, де захищається так зване цивільне право особи, вирішується в рамках цивільного судочинства, адже саме справедливий неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави є завданням цивільного судочинства (п. 1 ст. 2 ЦПК), надзвичайно важливим є розуміння особливого місця і ролі судової експертизи в системі засобів доказування саме в рамках цивільного процесу.

Відповідно до положень ст. 76 ЦПК доказами у цивільному процесі є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність чи відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для розгляду і вирішення справи по суті. Ці дані встановлюються такими засобами: письмовими,

речовими і електронними доказами; висновками експертів; показаннями свідків.

В науці цивільного процесу, так само як і в цивільному процесуальному законодавстві, досить давно визначені характерні ознаки, яким мають відповідати докази, і вони в більшості співпадають з ознаками доказів в інших видах процесу. Насамперед необхідно назвати такі ознаки як належність, допустимість, достовірність (вірогідність, правдивість), повноту і достатність доказів. Проте, скільки і яких доказів буде достатньо для розгляду і вирішення цивільної справи по суті, вирішує суд в кожному конкретному випадку, в залежності від предмету і об'єкту цивільної справи, характеру і кількості позовних вимог в справах позовного провадження, чи вимог заявників в справах окремого чи наказного провадження. Адже саме суд як спеціальний суб'єкт цивільно-процесуальних відносин оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. На особливість і характер доказів сторін (учасників) провадження впливає і те, чи здійснюється процес за повною, чи передбаченою законом спрощеною (скороченою) процедурою.

Повертаючись до місця і значення судової експертизи в цивільному процесі України необхідно насамперед зазначити, що за неписаним правилом і існуючою судовою практикою, що склалася, висновок експерта займає особливе місце в системі засобів доказування. Пояснюється вказане наступним.

Відповідно до ч. 1 ст. 102 ЦПК висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. Це засіб доказування, в якому закріплено інформацію особливого роду, яку одержують визначеним цивільним процесуальним законом способом від спеціального суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин у визначеній законом процесуальній формі [1, 77].

Виходячи з приведеної дефініції висновку експерта в цивільному процесі України, можна виокремити низку притаманних лише зазначеному засобу доказуванню ознак: 1) висновок експерта призначається в установленому законом порядку; 2) проведення судової експертизи і як наслідок складання висновку експерта здійснюється спеціальним суб'єктом цивільного процесу, якому властива наявність спеціальної право і дієздатності; 3) висновок експерта має мати визначену процесуальним законодавством процесуальну форму;

4) підготовка висновку експерта здійснюється в визначений спеціальним законодавством строк.

Відповідно до положень оновленого ЦПК, на відміну від ЦПК старої редакції, підготовка висновку експерта можлива як на замовлення учасника цивільної справи, так і на підставі ухвали суду про призначення експертизи (п. 3 ст. 102 ЦПК). У визначених законом випадках (ст. 105 ЦПК) призначення експертизи судом є обов'язковим. Це стосується насамперед спільного клопотання учасників (сторін) цивільного провадження, а також визначених законом випадків за заявою однієї зі сторін, коли мова йде про особисті немайнові права особи та майнові права, пов'язані з особистими немайновими правами особи, а саме, якщо у справі необхідно встановити: 1) характер і ступень ушкодження здоров'я; 2) психічний стан особи; 3) вік особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх отримати.

Зазначені новації ЦПК мають як позитивні риси, так і негативну сторону. З однієї сторони, можливість зацікавленої сторони самостійно замовити експертний висновок свідчить про розширення процесуальних прав учасників процесу і можливості отримати в результаті судового розгляду справи бажаного для себе рішення. Учасник цивільного процесу, виходячи з принципу змагальності і диспозитивності цивільного процесу, зобов'язаний надати суду докази, що підтверджували б справедливості своїх вимог і спростовували заперечення і можливі зустрічні вимоги іншої сторони, яка має протилежні інтереси. Сторони цивільного провадження на власний розсуд вирішують, як саме скористатись наданими їм законом процесуальними правами і які засоби доказування вони будуть використовувати у справі для захисту порушеного, оспорюваного або невизнаного права, чи охоронюваного законом інтересу. Для прискорення розгляду і вирішення справи по суті сторона процесу, ще до початку розгляду спору по суті, може самостійно замовити підготовку висновку експерта. Проте, необхідно пам'ятати, що учасники цивільного процесу, в переважній більшості, не мають необхідної фахової юридичної підготовки. Закон наділяє їх правом скористатися фаховою правничою допомогою для захисту своїх інтересів в суді, проте не зобов'язує їх це робити. Наслідком зазначеного, може бути те, що сторона, яка ініціює судовий розгляд, чи виступає відповідачем у справі, може добросовісно обманюватись як щодо визначення предмету спору, так і в тому, чи належний відповідач чи відповідачі залучаються до справи. В результаті відсутньої чи недостатньої спеціальної підготовки сторона судового провадження може невірно, неточно, некоректно

сформулювати завдання для експерта і поставити питання, на які останній мав би дати фахові відповіді.

Враховуючи, що висновок експерта для суду не має задалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом з іншими доказами (ст. 110 ЦПК), можливий варіант, що в результаті дослідження і оцінки судом наданого суду експертного висновку, підготовленого на замовлення сторони у справі, останній буде визнаний судом неналежним доказом і не буде залучений до матеріалів справи. В такому випадку висновок експерта перетвориться з одного з найвагоміших доказів лише у засоби затягування цивільного процесу, так як в разі недостатності інших доказів, може виникнути потреба проведення повторної, додаткової чи комплексної експертизи, але уже за ініціативою сторони (сторін) і на підставі ухвали суду, що безумовно вплине на строк розгляду справи і призведе до порушення передбаченого ст. 6 ЦПК принципу розумності строку захисту порушеного права.

Література:

1. Буряк Л. С. Правова природа висновку експерта як засобу доказування в цивільному процесі // Криміналістичний вісник. 2014. № 1. С. 75–80.
2. Мінченко Р. М. Судова експертиза як засіб доказування в цивільному процесі України // Актуальні питання та перспективи розвитку судової експертизи та криміналістики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 3 вересня 2021 року) / відп. ред. А. І. Черемнова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 382 с. С. 187–191.